

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Янковець Інни Володимирівни на тему:
«Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні»
здобувачки вищої освіти ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Принцип рівності прав і свобод людини є одним із основоположних міжнародно-правових стандартів та водночас найважливішою ознакою демократичного розвитку держави та суспільства. Тому в сучасному міжнародному праві та в національних правових системах все більшого значення набуває заборона дискримінації, яка визначає дії, що є неприпустимими у ставленні до певних суб'єктів, а також передбачає відповідні обов'язки держави, спрямовані на забезпечення правової рівності, зокрема, створення юридичних механізмів щодо реалізації права кожного на захист від будь-яких проявів нерівноправності.

В рішенні Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 р., № 9-рп/2012 (справа про рівність сторін судового процесу) слушно зазначено: «Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7)».

В Україні юридична рівність є одним із основних принципів конституційно-правового статусу людини. Так, відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками

раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Крім того, Основний Закон України визначає принцип рівноправності в інших своїх положеннях (ч. 4 ст. 13, ст. ст. 21, 24, ч. 3, 5 ст. 36, ч. 2 ст. 43, ч. 1 ст. 51, ч. 1 ст. 52, п. 5 ст. 116, п. 1 ч. 2 ст. 129).

Гарантії дотримання юридичної рівності та заборони дискримінації втілено, й у положеннях чинного законодавства, зокрема, у приписах Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999 р.), «Про зайнятість населення» (2012 р.), «Про державну службу» (2015 р.); Кримінальному кодексі України (2001 р.), Сімейному кодексі України (2002 р.), Цивільному кодексі України (2003 р.), Кодексі України про адміністративні порушення (1984 р.), Виборчому кодексі України (2020 р.) тощо.

Втім, як свідчить конституційно-правова практика та соціально-політичні реалії, з метою дотримання та захисту прав людини, здійснення подальших євроінтеграційних процесів в Україні актуалізується проблема ефективізації антидискримінаційної політики держави та її законодавчого забезпечення. Необхідність подальшого удосконалення антидискримінаційного законодавства обумовлено й динамізмом суспільних відносин, загостренням соціальних конфліктів, що детермінує еволюцію явища дискримінації, яка приймає нові форми та види.

Це зумовлює необхідність створення ефективного політико-правового забезпечення протидії дискримінації на основі належного наукового підґрунтя концептуалізації самого явища дискримінації та її заборони і подолання в Україні. При цьому важливого праксеологічного значення набуває інституціоналізація принципу недискримінації, зокрема через формування

спеціальних структур (інституцій), які мають займатися виявленням конкретних проявів дискримінації та захистом від будь-яких її форм.

Тому дослідження дискримінації та інституційного механізму її подолання в Україні є актуальною, своєчасною та витребуваною практикою науковою розвідкою у сфері конституційного права.

Зазначене надає змогу стверджувати, що актуальність тематики дисертаційного дослідження Янковець Інни Володимирівни на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні» зумовлена нагальними потребами як сучасної конституційно-правової науки, так і політико-правової практики.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Дисертація виконана в межах планової науково-дослідної теми Національного університету «Одеська юридична академія» – «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (номер державної реєстрації 0116U001842) та планової науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна реформа та модернізація в умовах інтеграційного розвитку України» (затверджена на засіданні кафедри конституційного права НУ «ОЮА» протокол 7 від 27 грудня 2015 року).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отримані здобувачкою самостійно. Пошук та аналіз літературних джерел за тематикою дисертаційного дослідження, розроблення нових наукових ідей, формування конкретного наукового завдання, обґрунтування методики його розв'язання, обробці статистичного матеріалу та інтерпретація отриманих результатів виконано автором особисто.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій дослідження І.В. Янковець ґрунтується на успішному використанні дисертанткою

методологічного інструментарію юридичної науки. Теоретичний фундамент дисертації створено завдяки коректному застосуванню філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів. Так, діалектичний метод дозволив охопити різноманітність проявів дискримінації у правовій дійсності, особливо у зв'язку з соціальною динамікою, визначити їх причинно-наслідкові зв'язки із суспільно-політичними процесами, правовою культурою суспільства тощо (підрозділ 1.1). Інструментарій загальнонаукового логічного методу надав змогу теоретично осмислити окремі явища у процесі здійснення правовідносин (наприклад, елементів правового статусу суб'єкта права) та забезпечив знаходження смислових та функціональних зв'язків між окремими складовими явища, які характеризують прояви дискримінації у правовідносинах та засоби конституційно-правового регулювання суспільних відносин (підрозділ 2.1). Для узагальнення результатів дослідження та формування висновків про сутність дискримінації був застосований індуктивний метод (пізнання явища «від окремого до загального») та дедуктивний метод (пізнання явища «від загальних властивостей множини до властивостей окремого елемента») (підрозділ 1.3). Застосування системного методу дозволило авторці представити дискримінацію як систему (множину) впливів неправомірної поведінки стосовно суб'єкта права та характеризувати її динаміку у зв'язку з конституційно-правовим регулюванням або суспільно-політичною динамікою (підрозділ 1.2). Застосування інституційного методу дозволило дослідити діяльність правових та політико-правових інститутів конституційного права (органів державної влади) у контексті явища дискримінації та процесу правової реалізації конституційно-правових норм (підрозділ 3.1). Група спеціальних методів (юридичного (формально-догматичного), лінгвістичного, системного, історичного та логічного, а також порівняльно-правового методів) надали можливість пізнати конституційно-правове регулювання у сфері рівності та запобігання дискримінації у різнобічному вивченні правових норм

«з середини» правової системи державного утворення, а також у порівнянні з відповідними конституційно-правовими інститутами інших країн, що дозволило оцінити явища правової дійсності «ззовні» – перейняти кращі практики врегулювання відносин у цій сфері, визначити межі доцільного у застосуванні запозиченого досвіду тощо (підрозділ 2.1). Міждисциплінарні методи дозволили надати загальну характеристику явища дискримінації; дати характеристику її історичної, політичної та соціальної зумовленості; проаналізувати кількісний вимір проявів дискримінації у суспільстві; дати статистичну оцінку впливу конституційно-правового регулювання на динаміку явища у суспільстві (підрозділ 1.1). У ході написання дисертаційної роботи також були використані логічні методи індукції та дедукції, синтезу, аналогії з метою визначення особливостей застосування принципу рівності та заборони дискримінації у правозастосовній практиці в разі законодавчого недогляду у формі прогалин, колізій у законодавстві, суперечливості адміністративної та судової практики, а також для вироблення практичних рекомендації щодо застосування цього принципу. Статистичний метод дав змогу здійснити аналіз та узагальнення емпіричних матеріалів щодо законодавчого регулювання та застосування принципу рівності та заборони дискримінації у вигляді законопроектів та сталої судової практики з метою досягнення мети дисертації (підрозділ 3.2).

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру. На основі вивчення значного кола наукових робіт, міжнародних актів, нормативно-правових актів України та зарубіжних країн, актів судової практики (273 найменувань), автором визначені проблеми, що вже були предметом наукових пошуків та акцентовано увагу на тих питаннях конституційно-правової природи рівності та заборони дискримінації, які поки що не отримали належного наукового аналізу. На сьогодні відсутній концептуально обґрунтований конституційно-правовий аналіз питання інституційного механізму подолання дискримінації.

Дисертаційні дослідження у цій сфері мали загальнотеоретичну спрямованість. Зокрема, дискримінація була предметом докторської дисертації Г.С. Журавльової, де автор комплексно розкрила питання теорії і практики забезпечення рівності, здійснення державою стверджувальних дій та заборони дискримінації; питання загальнотеоретичних властивостей принципу заборони дискримінації були предметом дисертаційного дослідження Равлінко З.П.

Таким чином, можна спостерігати відсутність монографічного конституційно-правового дослідження питання протидії дискримінації в інституційному аспекті. Саме ці питання і склали предмет дисертаційного дослідження І.В. Янковець.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вона належить до одних з перших у вітчизняній правовій науці комплексних досліджень, в якому обґрунтовано ряд концептуальних положень і понять, практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання заборони дискримінації та впровадження інституційного механізму її подолання в Україні.

Положення наукової новизни отриманих результатів автором справедливо структуровано на ті, що отримані вперше, ті, що удосконалено, і ті, що дістали подальшого розвитку. Дисертація є кваліфікаційною науковою роботою, у якій обґрунтовано ряд концептуальних положень і понять, практичних рекомендацій щодо конституційно-правового дослідження дискримінації та інституційного механізму її подолання в Україні. У результаті здійсненого дослідження сформульовано ряд положень і висновків, до найбільш значущих з яких належать ті, що сформульовані вперше, а саме:

- запропоновано хронологічний опис розвитку уявлень про дискримінацію як правове явище шляхом вивчення праць вітчизняних та зарубіжних науковців, міжнародних договорів та філософсько-правової спадщини європейських народів;

— запропоновано систему класифікації дискримінації як соціально-правового та конституційно-правового явища, засновану на виділенні видів (за ознаками розрізнення) та форм (за способами проявів) дискримінації;

— запропоновано запровадження оновленого механізму подолання дискримінації в Україні, який має здійснювати єдиний незалежний державний орган з відповідними повноваженнями, предметом діяльності якої повинна бути виключно антидискримінаційна діяльність, а саме: Комітет по запобіганню та протидії дискримінації. Проведене дослідження дає підстави обґрунтувати пропозицію по законодавчому закріпленню положення, відповідно до якого Комітет по запобіганню та протидії дискримінації є держателем бази статистичних даних дискримінаційних проваджень Комітету (по розгляду звернень), кримінальних, цивільних, адміністративних проваджень, предметом яких є дискримінація, проваджень у справах про адміністративні правопорушення (ст. 188-40 КУАпП), результатів розгляду звернень про дискримінацію органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування;

— запропоновано визначення складів дискримінаційних адміністративних правопорушень та встановлення адміністративної відповідальності в КУпАП за дискримінацію в сфері праці та працевлаштування, включаючи заборону дискримінації за віком, дискримінації за місцем проживання; дискримінації за сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю та за гендерною ознакою; дискримінацію осіб з інвалідністю та за станом здоров'я; дискримінацію в сфері послуг та в сфері освіти.

Важливе науково-дослідне значення мають положення, що удосконалено, це такі:

— визначення поняття дискримінація як особливого порушення прав людини і громадянина, сутність якого полягає у запереченні свободи, рівності та гідності особи (групи осіб) або в унеможливленні втілити ці цінності у

суспільних відносинах на власний розсуд у формах діяльності, які за змістом та наслідками не порушують прав інших осіб;

– розуміння сутності дискримінації як порушення цінностей свободи гідності та рівності. Як порушення свободи – дискримінація унеможливорює або обмежує формування волі людини, яка є невід’ємною умовою її участі в суспільних відносинах; як порушення гідності – можливості для становлення та самоствердження людини як повноправного учасника суспільних відносин, її права на вільний розвиток; як порушення рівності дискримінація є загрозою функціонуванню демократичної, соціальної та правової держави;

– норму Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу) у частині формулювання дефініції про те, що не можуть розглядатися як утиск (у значенні антидискримінаційного законодавства) форми реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на свободу світогляду і віросповідання, які не мають на меті (або наслідком) принизливого поводження або створення напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери стосовно особи чи групи осіб;

– бачення передумов розвитку явища зворотної дискримінації на прикладі різних країн світу. Сучасне міграційне законодавство ЄС сформувалось під впливом ідеї протидіяти фактичній дискримінації, яка виникала у різних сферах відносин внаслідок поділу на «свій-чужий», який цілком суб’єктивно допускали громадяни одних країн-членів ЄС відносно інших, дана практика є важливим надбанням для формування вітчизняного міграційного законодавства.

Крім того, набули подальшого розвитку:

– бачення законодавчого врегулювання протидії дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації через розмежування понять «традиційні» та

«уніфіковані» цінності, що дозволить забезпечити рівне ставлення (захист) цих цінностей у суспільних відносинах;

– положення щодо напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання інституційного механізму на основі виявлення неточностей та прогалин у чинному законодавстві, а також подання науково-обґрунтованих пропозицій щодо усунення виявлених недоліків;

– способи адаптації європейського досвіду демократичної організації подолання дискримінації та організації належного законодавчого забезпечення подолання дискримінації до вітчизняних умов.

Зміст положень, що віднесені автором до положень наукової новизни одержаних результатів, свідчить про авторський підхід до вивчення проблематики інформаційного забезпечення виборів.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Результати дисертаційного дослідження І.В. Янковець створюють фундамент для майбутніх наукових розробок як теоретико-правових проблем, так і практичних аспектів забезпечення інформування виборів. Підтвердженням обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження є наукові публікації автора. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 5 наукових публікаціях, серед них 4 статті у фахових виданнях України, 1 стаття – у фахових виданнях іноземних держав.

За результатами дисертаційного дослідження основні положення наукових пошуків опубліковано у 5 публікаціях, зокрема 4 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України з юридичних наук; у 1 статті, опублікованій у науковому юридичному періодичному виданні зарубіжної держави, а також у 4 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, круглих столах, інших наукових форумах.

1. Янковець І.В. Дискримінація як об'єкт конституційно-правового дослідження. Молодий вчений. 2017. № 8 (48) серпень, ч. 3. С. 389 - 393.

2. Янковець І.В. Позитивна дискримінація як соціально – правове явище. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 3. С. 57-61.

3. Янковець І.В. Поняття гендерної дискримінації в історико - правовій ретроспективі. «JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ» S.R.L. Publicație științifico-practică de drept. Теорія і практика. Національний юридичний журнал. Республіка Молдова. 2019. С. 48-52.

4. Янковець І.В. Практика ЄСПЛ щодо застосування позитивних дій. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 27 (2). С. 198-205.

5. Inna Yankovets. Classification of types and forms of discrimination. Visegrad Journal on Human Rights. 2020. № 3. P. 260-266.

Ці публікації за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження, доводять повноту опублікування отриманих результатів та наявність їх достатньої кількості. Опубліковані праці автора присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми і не дублюють одна одну.

Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо. Окремі результати дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на: Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Одеса, 19 серпня 2017 р.; тези опубліковано); Всеукраїнської науково-практичній конференції «Грані права: ХХІ століття» (м. Одеса, 19 травня 2018 р.; тези опубліковано); Міжнародної науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів , 15–16 лютого 2019 р.; тези опубліковано).

Наукове значення виконаного дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки й рекомендації

можуть бути використані у науково-дослідницькій діяльності – для розуміння явища дискримінації як порушення цінностей свободи, рівності та гідності; а також навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з циклу публічно-правових дисциплін, у викладанні з курсів конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, конституційного судочинства, захисту прав людини і основоположних свобод, у науково-дослідній роботі студентів, відповідних спецкурсів у вищих навчальних закладах, а також у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів.

Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки й рекомендації можуть бути використані: правотворчій роботі – для підготовки нових механізмів подолання дискримінації та забезпечення наукової експертизи законопроектів на предмет додержання принципу рівності прав людини і основоположних свобод та внесення відповідних коректив у законодавство;

правозастосуванні - для створення нових форм і методів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розгляду справ судами на засадах верховенства права, поваги до гідності і прав людини, забезпечення рівності та запобігання дискримінації; правозахисній та громадській діяльності – для посилення механізмів захисту прав людини в органах публічної влади; підвищення ефективності застосування засобів юридичного захисту в діяльності громадських організацій, для створення нових механізмів подолання дискримінації.

Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Структурно дисертація складається із вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, які нерозривно пов'язані між собою, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура повністю відповідає меті і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі аспекти досліджуваної дисертантом проблематики. Дисертація виконана з

дотриманням вимог сучасного українського ділового та наукового мовлення. Наукові положення, концепції та пропозиції викладені юридично грамотно, чітко і послідовно. Науковий стиль викладу матеріалу сприяє досягненню мети та обґрунтуванню висновків дисертаційного дослідження та відповідає вимогам МОН України.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана з дотриманням вимог сучасного українського ділового та наукового мовлення. Наукові положення, концепції та пропозиції викладені юридично грамотно, чітко і послідовно. Науковий стиль викладу матеріалу сприяє досягненню мети та обґрунтуванню висновків дисертаційного дослідження.

Дисертація Янковець Інни Володимирівни «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні» є завершеною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання – комплексний науковий аналіз дискримінації як об'єкта конституційно-правового дослідження та конституційних аспектів подолання дискримінації шляхом: уточнення її сутнісних ознак; вивчення норм Конституції України, які гарантують рівність, вільність та гідність прав та свобод людини і громадянина; уточнення класифікації видів та форм дискримінації; уточнення конституційно-правового інструментарію з врахуванням особливостей дискримінації як об'єкта дослідження; уточнення інституційного механізму запобігання та протидії дискримінації, – що має важливе значення для галузі знань – 08 «Право».

Позитивно оцінюючи та відзначаючи належний рівень постановки і реалізації проблеми, наукову новизну одержаних результатів, слід відзначити, що як і будь-яке творче, інноваційне дослідження, присвячене аналізу актуальних проблем конституційного права, воно викликає певні дискусії та побажання, що можуть бути сприйняті як уточнення авторської позиції та рекомендації.

По-перше, у підрозділі 1.2 дисертаційної роботи автор здійснює глибоке та всебічне дослідження поняття та природи дискримінації. Втім, потребує конкретизації авторська позиція щодо співвідношення сутності дискримінації як соціально-правового явища, зокрема з об'єктивної сторони (с. 52 дисертації) та дискримінації як конституційно-правового явища.

По-друге, розкриваючи сутнісні риси «вільності» (підрозділ 1.3 «Дискримінація як порушення цінностей вільності, рівності та гідності») автор зазначає: «Держава, яка згідно зі ст. 23 визнає право людини на вільний розвиток, визнає певний якісний рівень самоврядності особи – т. зв. *«суверенітет особистості»*» (с. 58 дисертації). Проблема встановлення правових меж незалежності людини від держави детермінує проблему «суверенізації» людини, адже під впливом сил глобалізації та міжнародного співробітництва сучасна держава «служить своєму народові, а не навпаки». Втім, незважаючи на те, що вислови «суверенітет особистості», «індивідуальний суверенітет» активно увійшли в політичний дискурс, серед науковців немає єдності: як щодо можливості їх введення у правовий тезаурус; так і щодо їх змістовного наповнення. Звідси цікавою є наукова позиція автора щодо цієї проблеми у контексті теми дисертаційного дослідження.

По-третє, заслуговую на увагу та підтримку авторська концепція оновленого механізму подолання дискримінації в Україні, який «має здійснювати єдиний незалежний державний орган з відповідними повноваженнями, предметом діяльності якої повинна бути виключно антидискримінаційна діяльність, а саме: Комітет по запобіганню та протидії дискримінації» (с. 16, с. 177-178 дисертації). Втім, представлена пропозиція була би суттєво посилена, якби автор визначила та більш докладно розкрила: процесуально-процедурний порядок призначення голови та членів Комітету, а також порядок формування, якісний, кількісний склад та компетенційні можливості «територіальних органів Комітету на місцях у кожній області» (с. 177-178 дисертації); правову природу «Положення про

Комітет із запобігання та протидії дискримінації» (Додаток Г, с. 299-307 дисертації); зміст необхідних змін до Конституції та законів України, пов'язаних з реалізацією запропонованої концепції.

Попри зазначені зауваження, можливо констатувати, що в цілому вони не применшують позитивного значення дисертації, мають рекомендаційний характер та націлені на посилення дискусії в процесі прилюдного захисту дисертації.

Висновок. Дисертація Янковець Інни Володимирівни на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167, і рекомендується до захисту на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензенти:

**Завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор**

А.Р. Крусян

**Професор кафедри конституційного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, доцент**

О.В. Олькіна

